

Onko kristinusko ihmismielen luomus?

Pohdintani lähtökohtana on kysymys: voimameko teologisesti konstruoida ja ilmaista kristinuskon oikean opillisen sisällön, johon on mahdollista verrata kristinuskon erilaisia tulkintoja sekä arvioida niiden oikeellisuutta. Onko meillä sen sijaan vain erilaisia opillisiä tulkintoja, joita on mahdollista vertailla ja arvioida ainoastaan suhteessa toisiinsa?

Tässä kirjoituksessa keskustelen lähtökohtaisesti kristinuskon opillisesta ja ajatuksellisesta sisällöstä. Todellisuudessa kristinusko on tietysti paljon laajempi ilmiö, johon sisältyvät ennen kaikkea uskon yhteinen ja yksilöllinen kokeminen sekä uskon erilaiset ilmenemismuodot. Kristinuskon muut kuin opilliset ulottuvuudet eivät voi jäädä täysin sivuun jatkossa esitettävistä tarkasteluista. Pohdintani lähtökohtaisena mallina käytän soveltuvaa oikeusteoreettista kysymyksenasettelua, jota seuraavassa kuvailen lyhyesti.

OIKEUSJÄRJESTYKSEN OLOMUOTOA KOSKEVA KYSYMYS OIKEUSTEORIASSA

Yhteiskunnassa on välttämättä oltava tietty oikeusjärjestys eli voimassaolevien oikeusnormien kokonaisuus. Oikeusjärjestys on empiirisesti havaittava entiteetti, jonka kuka tahansa voi havaita siten, että hän lukee lakikirjaa. Lain-

käyttöön liittyvät ongelmat koskevat tämän oikeusjärjestyksen oikeaa tulkintaa.

Oikeusfilosofisesti kiinnostava kysymys koskee sitä, onko oikeusjärjestyksen tulkintojen ulkopuolella ja niistä riippumattomana ontittisesti¹ olemassa oikeusjärjestys-niminen entiteetti, jota tulkinnat pyrkivät selittämään täsmällisellä tavalla, vai onko sen sijaan olemassa vain erilaisia tulkintoja siitä, mitä oikeusjärjestys sisältää ja mitä sen pitäisi sisältää.

Tämän kysymyksenasettelun taustalla vaikuttaa mannereurooppalaisen ja anglosaksisen oikeusajattelun erilaiset teoreettiset lähtökohdat. Mannereurooppalaisessa ajattelussa oikeuden normatiivinen muoto sisältyy viralliseen lakikoodeksiin, jonka normisisältöä sovelletaan oikeuskäytännössä. Anglosaksinen perinne syntyi keskiajan Englannissa ja sai nimekseen ”common law”, yleinen oikeus. Tästä oikeudesta on tietysti olemassa erilaisia kirjallisia dokumentteja, mutta periaatteessa oikeus sanan varsinaisessa mielessä syntyy tuomioistuimen ratkaisussa (case law).²

Sanontaa ”laki on niin kuin se luetaan” toistellaan juridista tulkintaa halventavana herjana. Vakavasti otettuna se ilmaisee kuitenkin syvällisen totuuden. Oikeusnormi on olemassa tulkinnoissaan, ei jossakin tulkintojen ulko-

puolisessa ontillisessa todellisuudessa. Oikeusjärjestyksen taustalla näkyy poliitikkojen käsitys yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Tähän käsitykseen liittyy heidän poliittinen pyrkimyksenä luoda yhteisössä tarvittava oikeusjärjestys. Heti kun oikeusjärjestystä sovelletaan tiettyyn oikeudelliseen kysymykseen, sitä on pakko tulkita jollakin tavalla.

Mikä on *oikeaa* koskevan arvioinnin ylin auktoriteetti ja mitkä ovat oikean perustavanlaatuiset kriteerit? Näihin kysymyksiin voidaan vastata ainoastaan viittaamalla siihen vakuumukselliseen perustaan, johon oikeudeksi kutsuttu yhteiskunnallinen ilmiö pohjautuu. Tämä vakaumus voi sisältää joko uskomuksen siitä, että oikeus perustuu yksinomaan Jumalan tahtoon, tai näkemyksen, jonka mukaan oikeus nojautuu pelkästään ihmisten toimintaan ja päätöksiin. Oikeuden vakaumuksellinen perusta voi myös asettua jonnekin näiden ääripäiden välille.

Oikeusteologiassa hahmottamani käsityksen mukaisesti totean, että vaikka uskoisimmekin Jumalaan oikeuden ylimpänä antajana, meidän on silti hyväksyttävä käsitys, jonka mukaan positiivinen oikeusjärjestys on viime kädessä ihmismielen luomus. Meillä on halussamme vain inhimillinen oikeudellinen käsitteistö. Tästä huolimatta voimme väittää, että jumalalliseksi uskottu oikeus ja inhimillinen, säädännäinen oikeus paradoksaalisella tavalla samaistuvat. Tästä näkemyksestä käytän termiä oikeuden teologinen paradoksi.³

KRISTINUSKON OLOMUOTO

Mannereurooppalaisen oikeusajattelun mallia mukailien voidaan väittää, että kristinuskon oppilaisena kokonaisuutena on olemassa kaikkien tulkintojen ulko- ja yläpuolella ontillisena entiteettinä, johon sen tulkintoja verrataan. Anglosaksista oikeuskäsitystä soveltaen voidaan sen sijaan esittää, että kristinuskon käsittäminen tapahtuu meidän tulkintoinamme (”case law”),

eikä jossakin tulkintojen ulkopuolisessa ontillisessa todellisuudessa. Tämän mallin mukaisesti kristinuskon oppikokonaisuutena ilmenee välttämättä erilaisina variaatioina.

Edellä kuvattu oikeusteoreettinen kysymyksenasettelu saa kysymään, miten kristinuskon oikea tulkinta voidaan saavuttaa. Merkitseekö oikea tulkinta kristinuskon syvimmän opillisen sisällön ymmärtämistä? Voidaanko tulkinnan oikeellisuutta arvioida tieteellisesti? Kristinuskon syvin sisältö on tätä kirjoitusta varten luotu apukäsite, jolla ilmaistaan oppisisällön ja uskon välttämätöntä yhteenkuuluvuutta. Käsitteen käyttöön palataan myöhemmin.

Samalla tulen kysymään, mitä tarkoittaa termi ”oikea” kristinuskon tulkinnan arvioinnissa. Onko tälle oikealle esitettävissä jokin arvovaltainen perusta ja ymmärrettävät kriteerit? Oikean käsite oikeusteoriassa on eri asia kuin kristinuskon tulkinnan arvioinnissa. Maallinen oikeus edellyttää pakollista ja tiukan paikan tullen sanktioin tuettua ajattelun ja tekojen riittävää yhdenmukaisuutta, joka mahdollistaa yhteiskunnan järjestäytyneisyyden. Myös

-
- 1 Onttisella tarkoitan tosioleavaista, ontologialla filosofian yhtä osa-aluetta.
 - 2 Mannereurooppalaisessa oikeuskulttuurissa lainsäätäjällä on merkittävä rooli, ja oikeuden soveltaminen pidetään erillään oikeuden tuottamisesta. Anglosaksisessa oikeuskulttuurissa vaikuttavat vuositasaiset oikeusperinteet ja oikeuskäytännöt. Common law -järjestelmä kehittyi Englannissa keskiajalla kuninkaallisten tuomioistuinten ratkaisujen myötä. Sille tunnusomaista on ennakkotapausten merkitystä painottava oikeuslähdeoppi. Lainsäätäjä säätää lain, mutta varsinainen laki syntyy vasta, kun tuomioistuin kussakin soveltamistilanteessa (case law) määrittää lain konkreettisen sisällön. Ks. esim. Letto-Vanamo 1995, 45–53.
 - 3 Tätä näkemystä olen aikaisemmin nimittänyt ”teologiseksi oikeuspositivismiksi”. Ks. esim. Juntunen 2003; Juntunen 2013, 24–110.

kristinuskon tulkinnoissa voidaan edellyttää ihmisten ajattelevan oman kirkkokuntansa sisällä yhdenmukaisesti, mutta se ei ole samalla tavalla ”pakollista” kuin yhteiskunnan jakamassa oikeuskäsityksessä. Kirkosta voi erota, yhteiskunnasta ei voi.

TEOLOGIAN TIETEELLISYYS

Tässä katsauksessa tarkoitan teologialla akateemista, tieteellistä teologista tutkimusta. Tieteen tehtävänä on selvittää olevaista ja sen erilaisia ilmenemismuotoja kokemuksen ja järkipärisen ajattelun keinoin. Tieteellisyys pyritään takaamaan käyttämällä asianmukaisia tutkimuksellisia metodeja. Tieteellisten väitteiden tulee olla julkisia. Esitettävien väitteiden paikkansapitävyys tulee olla kenen tahansa riittävällä ymmärryksellä ja tiedoilla varustetun henkilön arvioitavissa riippumatta hänen uskonnollisesta vakaumuksestaan. Tieteen perusteita pohdittaessa pääsemme tiedon filosofian suuriin kysymyksiin: 1. Millä perusteella voimme olettaa tietomme varmuksi? 2. Mitä ja millaista ontologista todellisuutta tieto koskee?

Nykyisen tieteenfilosofisen käsityksen mukaisesti ymmärrettyä tiedettä voidaan tietyin varauksin kutsua positivistiseksi eli sen antama varmuus perustuu havaittavaan ja ymmärrettävään todellisuuteen. Tieteellisen tiedon varmuus on länsimaisen filosofian vuosituhanneksen ongelma. Georg Henrik von Wrightin mukaan tiedon filosofian pääongelma on Descartes’n jälkeen koskenut sitä, onko olemassa yhtäkään ehdottoman varmasti totta kontingenttia tietoprosessia.⁴ Ontologinen kysymys tiedon kohteen olemassaolosta voidaan sivuuttaa tässä yhteydessä. Perinteiset totuusteoriat (muun muassa korrespondenssiteoria, koherenssiteoria, looginen empirismi, pragmatistinen teoria) jättävät kysymyksen tiedon varmuudesta ainakin osittain avoimeksi. Totuuden filosofisia perusteita ratkaisemaan

pyrkivillä totuusteorioilla on vain suhteellinen merkitys.⁵ Varmin tapa kokea tieto todeksi on evidenssin eli ehdottoman varmuuden elämys, jota voidaan nimittää sanan laajassa merkityksessä myös uskoksi. Tieto luo evidenssin kautta yhteyden uskoksi kutsuttuun, eli tieto ja usko ovat ikään kuin ”päällekkäin” ainakin ”reunoiltaan”.

Akateemisen teologian tehtävänä on tutkia tieteellisiä menetelmiä käyttäen eri uskontoja ja niissä esiintyviä uskomusjärjestelmiä, kuten kristinuskoa ja sen parissa esitettyjä opillisia näkemyksiä. Myös teologiassa esitettyjen väitteiden tulee täyttää tieteellisen tiedon kriteerit. Niiden tulee olla julkisia eli kenen tahansa riittävällä ymmärryksellä ja tiedoilla varustetun henkilön täytyy voida verifioida tai falsifioida väitteet joko vetoamalla empiirisiin havaintoihin tai järkipärisen päättelyyn. Esimerkiksi väite ”Jumala on luonut taivaan ja maan” ei ole tieteellinen lausuma eli se ei ole verifioitavissa, muttei myöskään falsifioitavissa. Sen sijaan tieteellisesti voidaan tutkia, sanotaanko Raamatussa, että Jumala on luonut taivaan ja maan. Väitteet Jumalan olemassaolosta ja ominaisuuksista eivät sellaisinaan ole tieteellisiä, mutta kyseisten katsomusten sisältyminen Raamattuun ja kristinuskoon on kenen tahansa havaittavissa ja ymmärrettävissä. Monet kysymykset (esimerkiksi onko Raamattu Jumalan sanaa) jäävät tieteen ulkopuolelle ja niihin voidaan vastata vetoamalla uskonnollisiin uskomuksiin.

TEOLOGINEN METAFYSIIKKA JA TEOLOGIAN RAJAT

Tieteellisen työn luonteeseen kuuluu uusien hypoteesien luominen ja koetteleminen sekä uusien teorioiden rakentaminen. Myös teologiassa voidaan kehittää uusia teorioita ja näkökulmia kristinuskon tulkintaan. Tällöin voidaan lähestyä myös tieteen ja uskon rajapintoja.

Otan käyttöön nimikkeen *teologinen metafysiikka* tarkoittamaan kristinuskon sisältöä tulkitsevia teorioita, joiden sisältämiä väitteitä totuudesta tai epätotuudesta ei voida välittömästi verifioida tai falsifioida kokemuksen ja/ tai rationaalisen ajattelun keinoin eli tieteellisesti.⁶ Sen sijaan keskeinen kysymys koskee sitä, onko tutkittavana oleva tulkinta kristinuskosta kokonaisuudessaan pätevä ja riittävä tulkinta kristinuskon syvimmästä sisällöstä. Tällöin lähestytään uskon aluetta, mutta tähän kysymykseen saattaa olla mahdollista vastata tutkijan omasta uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta. Perustelen ratkaisuani viittaamalla edellä esitettyyn tiedon varmuuden ongelmaan, joka nousee positivistisen tiedekäsityksen tieteenfilosofisesta kysymyksenasettelusta. Sen mukaan jokaisella reaalitieteellä, myös luonnontieteillä, on kosketuskohtia metafysiikkaan.

Esimerkkinä teologisesta metafysiikasta voidaan mainita kristinuskon sisällön tulkitseminen käyttämällä paradoksin käsitettä. Teologisen paradoksin ajatuksella tarkoitan kristinuskon tulkintateoriaa, jonka mukaan transsendenttisen jumalallisen todellisuuden uskotaan ilmenevän immanenttisisä inhimillisessä todellisuudessa. Jumalallisen todellisuuden olemassaolosta ja ilmenemisestä ei sellaiseenaan ole mahdollista keskustella tieteellisesti. Paradoksin teologiassa oletetaan lähtökohdiksi sekä Jumalan transsendenttinen olemassaolo että hänen ilmenemisensä immanenttisisä todellisuudessa. Tieteelliseltä kannalta voidaan olettaa, että tämä teologinen paradoksi vastaa kristinuskon syvintä sisältöä.

Vastaavasti teologisen metafysiikan käsitettä voidaan soveltaa muun muassa vanhurskauttamisopin tai sovituspain selvitteilyyn kristinuskon tulkintateorioina. Monet teologian vuosisataisen harjoittamisen yhteydessä esille tulleet muutkin merkittävät ajatusmallit ja teorit voidaan lukea teologisen metafysiikan

kategoriaan. Muutamina esimerkkeinä voidaan mainita katolisen kirkon oppi, jonka mukaan armo ei kumoa luontoa, vaan täydellistää sen, Lutherin regimenttioppi, kirkkojen erilaiset sakramenttikäsitykset sekä reformaattorien kiista Kristuksen inhimillisen ja jumalallisen luonnon välisestä suhteesta. Kyseisten opinkäsitysten sisältöjä voidaan analysoida tieteellisesti sanan perinteisessä merkityksessä, mutta tieteellisesti voidaan mahdollisesti myös verifioida tai falsifioida, ovatko ne adekvaatteja ilmaisuja kristinuskon syvimmästä sisällöstä.

Erilaiset kristinuskon tulkintaa koskevat pohdinnat ja teorit voivat lähteä liikkeelle myös muiden tieteiden, esimerkiksi filosofian ja ihmistieteiden kysymyksenasetteluista ja teorioista. Omana lähtökohtanani on alussa selostettu oikeusteorian alaan kuuluva kysymyksenasettelu. Kristinuskoa tulkitsevat käsitykset muuttuvat historiallisten tilanteiden myötä sekä maailmankuvan ja filosofisen ajattelun kehittymisen takia, mutta monista muistakin syistä. Näin ollen käsitys kristinuskosta kehittyy prosessina.

4 von Wright 1999, 12.

5 Myös tämänhetkisen totuuden epäileminen on välttämätöntä tieteen edistymiselle. Aikoinaan havaintoihin ja järkeilyyn perustuen päädyttiin esittämään tieteellisesti väittämä, jonka mukaan aurinko kiertää maata. Uudet havainnot eivät sopineet yhteen tämän käsityksen kanssa ja johtivat senhetkisen tieteellisen mallin epäilyyn. Geosentrisen maailmankuvan vuosisataisen kriisi on malliesimerkki korrespondenssteorian heikkoudesta.

6 Tavanomainen metafysiikka-termin määrittäminen tarkoittaa aistikokemuksen ylittävää (μετά τὰ φύσις) olettamusta olevaisen luonteesta. Metafysiikan tieteellisyydestä on kiistelty kautta vuosisatojen. Esim. Immanuel Kant pyrki osoittamaan metafysisen tiedon saamisen mahdottomaksi. Silti monet filosofit ovat rakentaneet metafysisiä ajatuskokonaisuuksia. Ks. erityisesti Juti 2013.

Tässä yhteydessä viitataan organisaatio-analyttikko Timo Totron teokseen *Jumala prosessissa?*⁷ Totron teos esittelee mahdollisia uusia näkökulmia teologiseen ajatteluun, jossa tieteidenvälisyys on keskeinen lähtökohta. Hän pohtii erilaisia teologisia malleja ja hahmottelee jopa Jumalan omaa mahdollista prosessimaisuutta, jonka mukaan ”Jumala on osa todellisuuden kokonaisvaltaista systeemiä ja elää siinä mukana vuorovaikutuksessa kaiken kanssa.”⁸ Totron korostama ajatus todellisuuden ja Jumalan itsensäkin prosessimaisesta luonteesta haastavat tässä kirjoituksessa esittämäni käsitteet teologiasta. Totron näkemykset edustavat teologista metafysiikkaa, ja olisikin tärkeää selvittää, miten ne uudistavat kristinuskon syvimmän sisällön käsittämistä.

Oman esitykseni kannalta joudun pohtimaan seuraavia kysymyksiä:

1. Onko mahdollista tietää, mikä on kristinuskon syvin sisältö?
2. Onko mahdollista tietää, onko jokin käsitys kristinuskon syvintä sisältöä vastaava vai siitä poikkeava?

Alustavasti voidaan olettaa, että kristinuskon syvintä sisältöä ilmentävät esimerkiksi varhaiskirkon dogmit, vanhurskauttamisoppi, sovitusoppi tai jokin muu teologisessa metafysiikassa perinteisesti esillä ollut teema. Teologian kehityksen myötä on mahdollista löytää myös jokin uusi teologisen metafysiikan näkemys, joka ilmentää kristinuskon syvintä sisältöä. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että kristinuskon sisällön ymmärtäminen on monimutkainen kysymys. Kaksi keskeistä aiheeseen liittyvää tekijää ovat Raamattu ja dogmimuodostus.

RAAMATUN TULKINTA

Moni Raamattuun perustuva tulkinta on perinteisesti tuonut mukanaan kysymyksen,

onko juuri tämä tulkinta ”raamatullinen”, siis kristinuskon mukainen. Raamatun tulkinnat ovat tyypillisesti teologista metafysiikkaa eli ne sisältävät myös uskonnollisia vakaumuksia.

Raamatun merkitystä kristinuskolle voidaan verrata siihen, miten mannereurooppalaisessa oikeusajattelussa oikeusjärjestys perustuu kirjalliseen lainsäädäntöön. Raamattu ei kuitenkaan ole samalla tavalla kodifioitu normikokoelma kuin maallisen oikeuden säädösjulkaisut. Raamatun syntyhistoria ja sisältö ovat toisenlaisia kuin maallisten lakikirjojen. Näin ollen on oikeastaan mahdollista puhua Raamatusta vain erilaisten tulkintojen lähtökohtana (”case law”).

Raamattu on ihmisten laatima kirjoituskokoelma, mutta sen rajoista sekä eri kirjojen tulkinnallisesta auktoriteetista ollaan oltu erimielisiä. Nojaututaanko Vanhan testamentin osalta Biblia Hebraicaan vai Septuagintaan? Kirkkokunnat ovat tunnetusti eri mieltä muun muassa apokryfikirjojen suhteesta Raamatun kaanoniin. Tiedämme myös, että Uutena testamenttina tuntemamme tekstikokoelma on syntynyt varhaiskirkon muutamia vuosia kestäneiden selvittelyjen ja laajan aineksen valikoinnin tuloksena. Yhtään alkuperäistä Raamatun tekstiä ei ole säilynyt, vaan tekstit ovat säilyneet eri-ikäisinä kopioina. Lisäksi eri tekstien käsikirjoituksissa on lukuisia (tai lähes lukemattomia) toisistaan poikkeavia variantteja. Jos uskomme yksioikoisesti, että Raamattu on Jumalan sanaa, joudumme kysymään, mikä lukuisista varianteista täyttää tämän jumalallisen kriteerin. Teologisen tutkimuksen kannalta kysymys on mieletön, mutta niin se on myös uskon kannalta.

Uudessa testamentissa itsessään on laaja valikoima erilaisia Vanhan testamentin (varsinkin Septuagintan mukaisia) tiettyjen kohtien tulkintoja. Näissä tulkinnoissa on – siis jo Uudessa testamentissa itsessään – selvästi näh-

tävissä tulkintojen ohjautuminen kulloisenkin ongelman tai tilanteen mukaan. Sama piirre on tyypillinen Raamatun tulkinnoille nykyisinkin. Tulkinnat elävät ja kehittyvät ajan mukana.

Tieteen näkökulmasta Raamatun tekstejä ei voida ymmärtää Jumalan sanana, vaan ne ovat ihmisten kertomuksia Jumalan kokemisesta eli tiettyjä tulkintoja. Näillä tulkinnoilla on yhteisiä piirteitä, mutta ne voivat monissa asioissa myös huomattavasti poiketa toisistaan. Ne voivat sisältää hyvin erilaista teologista metafysiikkaa.

KESKEISET DOGMIT JA NIIDEN TEOLOGINEN ARVIOIMINEN

Kristillisen kirkon keskeisiä dogmeja ei ole valmiiksi määriteltyinä Uudessa testamentissa, vaan niiden muotoileminen on vaatinut varhaiskirkon vuosisatojen aikana laajoja selvittelyjä, ankaria kiistoja ja johtanut joskus jopa harhaoppisina pidettyjen maastakarkoituksiin. Klassiset dogmit sisältävät keskeiset kannanotot siitä, miten Uuden testamentin sisältöä pitää tulkita. Teologisen tieteen kannalta dogmit ovat tyypillisesti teologista metafysiikkaa.

Keskeiset dogmit koskevat Jumalan kolminaisuutta ja Kristuksen kahta luontoa. Dogmien vahvistamisella määriteltiin oman aikansa käsitteistöllä, mitä kristinusko on ja mitä se ei ole. Kristinuskon opillisen perustan määrittäminen ja rajaaminen on ollut kirkon varhaisten vuosisatojen aikana välttämätöntä. Tämän toteaminen ei tarkoita sitä, että dogmien sisältö olisi ollut kiistaton silloin, eikä se ole ollut sitä myöhemminkään. Näihin dogmeihin eivät kaikki kristikunnan ryhmät ole sellaisinaan sitoutuneet alun perinkään. Eräs keskeinen oppiriita koskee Nikean tunnustuksen *filioque*-lisäystä, jonka lännen kirkko liitti tunnustukseensa vuonna 589 (Pyhä Henki lähtee Isästä *ja Pojasta*, eikä vain Isästä). Idän kirkko eli ortodoksisuus ei ole tätä lisäystä hyväksynyt.

Viime vuosisadan merkittävä suomalainen dogmaatikko Osmo Tiililä korostaa:

Ns. *dogmit* eli täsmälliset opinkappaleet eivät siis ole, kuten usein harhauttavasti otaksutaan, teologisen tutkimuksen itsestään selvä lähtökohta, vaan alituisesti yhä *uutta teologista tarkistusta* vaativia kirkollisen opin tiivistelmiä. [kurs. O.T.]⁹

Tiililän sitaatti johtaa kysymään, mitkä ovat varhaiskirkon dogmien uuden teologisen tarkistuksen kriteerit. Millä tavalla ja missä määrin klassiset dogmit yleensä perustuvat Raamatun teksteihin?¹⁰ Voidaanko tieteellisen teologian avulla vastata, edustavatko varhaiskirkon oppineiden laatimat dogmit oikeaa käsitystä kristillisen uskon syvimmästä sisällöstä? Vai ovatko dogmit olemukseltaan uskonlauseita siten, että kristinuskon syvintä sisältöä koskevat kysymykset jäävät erilaisten uskonvakaumusten temmelyskentäksi? Ihmiset ovat päättäneet kristinuskon keskeisen oppisisällön eli se on ”sopimuksenvarainen”.

7 Totro 2018.

8 Totron lainaus tutkijoilta, Totro 2018, 138.

9 Tiililä 1968, 55–56.

10 Mikä merkitys on sillä, että klassiset dogmit perustuvat vain tiettyyn valikoimaan UT:n tekstejä? Ajatus Kristuksen pre-eksistenssistä, jota sekä kolminaisuusoppi että kaksiluontooppi edellyttävät, esiintyy lähinnä vain paavalilaisessa ja johannekselaisessa kirjallisuudessa. Synoptikot eivät viittaa siihen, eikä UT yhdistä missään pre-eksistenssiä neitseelliseen syntymään. Opinmuodostuksen kannalta keskeinen rooli oli ns. keskiplatonismia edustaneella juutalaisella filosofilla Filon Aleksandrialaisella (k. n. 50 jKr). Hän loi teologisen tradition, jonka merkitys varhaiskirkon kolminaisuusoppillisten ja kristologisten dogmien muodostamiseen oli huomattava, ks. Annala 2001, 49.

Dogmien tarkastelun erityiskysymys koskee sitä, voidaanko antiikin filosofian vaikutus dogmimuodostukseen eliminoida esimerkiksi väittämällä, että dogmien ajattelu poikkeaa olennaisesti antiikin filosofiassa käytettyjen termien alkuperäisestä merkityksestä. Onko mahdollista korvata antiikin filosofiasta peräisin olevat termit jollakin modernilla terminologialla? Vai onko dogmien syntyajan filosofiaan nojautuminen välttämätöntä kristinuskon opillisen perustan oikeassa ymmärtämisessä? Miten otetaan huomioon opin myöhemmän kehityksen yhteydessä tapahtuneet, esimerkiksi reformaation aikaiset yhteiskunnalliset ilmiöt ja murrokset, sekä aatehistoriallinen kehitys?

Sekä tieteen että uskon kannalta on aiheellista esittää kysymys: voiko olla sisällöllisesti yhtä ja ainoaa, pysyvästi samaa kristinuskon oikeaa muotoa, *vai* muotoutuuko kristinuskon teologinen metafysiikka ja usko ajassa uudelleen? Tässä kirjoituksessa olen argumentoinut sen käsityksen puolesta, että klassiset dogmit ovat toistaiseksi hyväksytyjä Uuden testamentin tulkintoja ja ilmauksia uskon perusteista. ”Oikeasta opista” kiivailtaessa ei pidä nojautua määrättyyn oppikokonaisuuteen ehdottomana ja lopullisena totuutena.

TEOLOGISEN METAFYSIIKAN KYSYMYKSIÄ

Palaan alussa esittämäni kysymykseen, voimmeko olettaa riippumattoman kristinuskoksi nimitettävän ontittisen entiteetin, johon erilaisia tulkintoja kristinuskosta voitaisiin verrata ja jonka syvin sisältö olisi näiden tulkintojen oikeellisuuden eli kristinuskon olemuksen mukaisuuden mitta – vai onko sen sijaan olemassa vain erilaisia kristinuskon syvimmän sisällön tulkintoja.

Tässä kirjoituksessa olen tarkastellut kristinuskkoa ensisijaisesti opillisena ilmiönä. Tietysti kristinuskoon kuuluu olennaisesti

uskon yhteinen ja yksilöllinen sisäinen kokeminen, johon kristinuskon opillinen ilmaiseminen perustuu. Tämä sisäinen kokeminen on luonteensa mukaisesti erilainen eri yhteisöillä ja yksilöillä. Tämän perusteella voimme myös päätellä, että kristinuskon opillinen kokonaisuus on olemassa tulkinnoissaan eli ihmisten erilaisina käsityksinä kristinuskon syvimmästä sisällöstä. Tieteellisesti voimme tutkia erilaisia kristinuskon tulkintatraditioita, niiden sisältöjä ja teologisia perusteita, mutta meillä ei ole olemassa tieteellisesti pätevää mittaria tulkintojen oikeellisuuden vertailemiseen.

Tämänkaltaista ”metateologista” kysymystä pohdittaessa joudumme kysymään Raamatun tulkinnan oikeellisuuden kriteeriä. Pelkkä hokema opin ”raamatullisuudesta” ei riitä eikä estä opillisia kiistoja. Usko Raamatun ilmoitusluonteeseenkaan ei poista sen tulkittamisen välttämättömyyttä. Mitä sitten tarkoittavat luterilaisen raamattuperiaatteen taustaperustelut eli opilta ja opetukselta vaadittavat ”profeettallisuus ja apostolisuus” ja miten niitä voidaan mitata?¹¹

Kristinuskon opillisen sisällön ilmaiseminen ja päättäminen on tapahtunut ja tapahtuu kirkon eli tiettyjen ihmisten ilmaisuina ja päätöksinä. Oppi Jumalan kolminaisuudesta ja Kristuksen kaksiluonto-oppi on päätetty tiettyissä konsiileissa, jopa äänestämällä. Samoin on tapahtunut esimerkiksi luterilaisten tunnustuskirjojen kokoelmaa laadittaessa. Erilaisin päätöksin ja valmisteluin ovat syntyneet myös muut opilliset kannanotot eli kristinuskon tulkinnat. Keskustelu kristinuskon syvimmästä sisällöstä ja sen suhteesta eri tulkintoihin johtaa kysymään, missä mielessä tällainen syvin sisältö on mahdollisesti olemassa. Voimme olettaa, että syvimmän sisällön ilmaisevat joko varhaiskirkon dogmit, vanhurskauttamisoppi, sovitusoppi (-opit) tai jokin muu teologisen metafysiikan keskeinen näkemys. Nämä ovat kuitenkin inhimillisillä käsitteillä ilmaistuja teologisen

metafysiikan teorioita, joita parempia tai perustavampia meillä ei ole käytettävissämme. Meillä ei myöskään ole yksiselitteistä mittaa näiden eri teorioiden oikeellisuuden vertailemiseksi. Meillä voi olla vain erilaisia vakaumuksellisia käsityksiä kristinuskon syvimmästä sisällöstä.

Näin päädyimme takaisin aiemmin esitettyyn oikeusteoreettisen kysymyksen analogiaan. Oikeusjärjestyksen oikeellisuuden merkittävin auktoriteetti on ihmisten vakaumus. Oikeusteologisesta näkökulmasta tämä ihmisten vakaumus samaistuu oikeuden jumalalliseen alkuperään.

Emme voi nousta ihmisyyden yläpuolelle myöskään kristinuskon tulkkeina. Johtopäätös on, että tieteelliseltä kannalta kristinuskon tulkinnan oikeellisuuden ylin auktoriteetti on *ihmismieli*. Meillä on vain se kristinuskko, mikä mielissämme on, eikä hallussamme ole suoraan jumalallista versiota kristinuskosta. Kristinuskko on ihmismielen tuotos, joka samalla on – paradoksaalisesti – jumalallista alkuperää.

KRISTINUSKON OBJEktiIVINEN "KIINTOPISTE"

Vaikka tunnustamme ja hyväksymme tosiasiaksi ihmisten ilmaisemien, kristinuskon erilaisten tulkintojen olemassaolon, voimmeko silti olettaa kristinuskon objektiivisen, ihmisistä ja tulkinnoista riippumattoman eli ”yliihmisellisen” kiintopisteen?

Voisiko kristinuskon objektiivinen kiintopiste olla Raamattu? Edellä on viitattu Raamatun rakenteelliseen ja sisällölliseen moniselitteisyyteen. Raamattu ilmaisee, miten ihmiset ovat kokeneet Jumalan puhuttelun. Raamattu voidaan toki uskoa paradoksaalisesti samalla jumalalliseksi ilmoitukseksi ja inhimilliseksi kirjoituskokoelmaksi.

Voisiko kiintopisteenä olla kristillinen kirkko? Tiedämme liiankin hyvin, miten hajanainen kristikunnan organisaatio on sekä

erilaisten uskonkäsitysten takia että kaikessa inhimillisyydessään. Kirkko ei mielekkäästi voi olla kristinuskon objektiivisena kiintopisteenä, vaikka se onkin olennainen osa kristinuskon ilmenemistä maailmassa.

Tiedon ja uskon suhteen lähempi filosofinen tarkastelu edellyttäisi laajan erillisen esityksen, mikä ei tässä yhteydessä ole mahdollista. Eräs tapa lähestyä tätä länsimaisen tiedon filosofian vuosituhantista ongelmaa on todeta, että totuusteoriat jättävät tiedon varmuuden ainakin osittain avoimeksi eli päätyvät epävarmuuteen. Lopulta joudutaan toteamaan, että varmin tapa kokea tieto todeksi on evidenssin elämys, jota voidaan nimittää myös uskoksi sanan laajassa merkityksessä. Näin tieto ja usko oikeastaan yllättävästi tulevat lähelle toisiaan.

Lopuksi käytän tiedon käsitettä siten, että tieto ja usko samaistuvat tai ainakin menevät osittain päällekkäin. Tässäkin suhteessa on puhuttava teologisesta metafysiikasta. Tietoa ja uskoa ei voida erottaa toisistaan.

Jumalasta ei voida esittää mitään ihmisten väitettä totuusvaatimuksin eikä adekvaattia oppia tietona Jumalasta. Riittävä tieto Jumalasta on vain Kristus. Khalkedonin dogmin mukaan Kristus on uskomme korkein paradoksi, samalla tosi Jumala ja tosi ihminen. Tällä perusteella on mahdollista sanoa, että itse Kristus uskon kohteena on kristinuskon objektiivinen kiintopiste kaikkien tulkintojen yläpuolella ja niistä riippumattomana. Hänen ihmisyydessään saamme paradoksaalisesti kosketuksen hänen jumalallisuuteensa, myös jokapäiväisessä arjessa. Tämä ei merkitse, etteikö Kristusta ja hänen merkitystään voisi ja pitäisi tulkita. Kukaan meistä ei tunne häntä täydellisesti, joten tulkinnan välttämättömyydestä emme pääse.

11 Yksimielisyyden ohje 1999, 1.

TT, OTT, FM Hannu Juntunen (h.juntunen@luukku.com) on oikeusteologian dosentti Helsingin yliopistossa. Hän on työskennellyt noin 30 vuotta kirkon keskushallinnon virkamiehenä. Tutkimuksissaan hän on selvittänyt muun muassa yhteiskunnallisten oikeuksien perusteita teologisista lähtökohdista. Juntuselle myönnettiin professorin arvo v. 2015.

KIRJALLISUUS

- Annala, Pauli (2001). *Antiikin teologinen perintö: Kristillisen platonismin viisi vuosisataa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Juntunen Hannu (2003). *Lopussakin on sana: Kirkko-oikeus teologisen oikeuspositivismin näkökulmasta*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 236. Helsinki: STKS.
- Juntunen Hannu (2013). *Demokratian dilemma: Oikeusteologinen tulkinta Suomen perustuslain eettisten periaatteiden merkityksestä demokraattisen valtiojärjestyksen perustana ja rajoituksena*. Acta Universitatis Lapponiensis 261. Väitöskirja. Rovaniemi.
- Juti, Riku (2013). *Tiedon filosofia antiikista nykyaikaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Letto-Vanamo, Pia (1995). *Oikeuden Eurooppa: Luentoja oikeushistoriasta*. Oikeushistorian julkaisuja 1. Helsingin yliopisto: Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos.
- Tiililä, Osmo (1968). *Johdatus teologiaan*. Avain-sarja 21. Pieksämäki: Suomen Kirkon Sisälähetysseura.
- Totro, Timo (2018). *Jumala prosessissa? Mielenmallit poikkitieteellisessä vuoropuhelussa – tapaustutkimus Matti Hyrckin ajattelusta*. Jyväskylä: Metanoia Instituutti.
- von Wright, G. H. (1999). *Wittgenstein varmuudesta*. Artikkelin suom. Heikki Nyman. Ludwig Wittgensteinin teoksen *Über Gewissheit* suomennoksen *Varmuudesta* (suom. Heikki Nyman) yhteydessä. Helsinki: WSOY, 11–30.
- Yksimielisyyden ohje (1999 [1577]). *Evankelis-luterilaisen kirkon Tunnustuskirjat*. Jyväskylä: SLEY-kirjat.